

FRA HRVATIN GABRIJEL JURIŠIĆ

**PAVAO VITEZOVIĆ KAO LATINIST
(Osvrt na neka Vitezovićeva latinska djela)**

Fra Hrvatín Gabriel Jurišić
Franjevačka klasična gimnazija
HR 21230 Sinj

UDK:949.75"04/14"+886.2.09 Ritter Vitezović, P.
Izvorni znanstveni članak
Ur.: 1995-10-30

Pavao Ritter Vitezović je vrlo plodan pisac na hrvatskom i latinskom jeziku. Objavio je preko 20, uglavnom manjih, djela na latinskom, a u rukopisu ih je ostavio desetak. Ovdje se autor bavi s četiri Vitezovićeva djela iz hrvatske povijesne i s tri iz hagiografske problematike.

Svojim radom na raznim područjima, posebno na hrvatskoj povijesti i jeziku, Vitezović je snažno naglasio jedinstvo hrvatskoga naroda i jezika te potrebu ujedinjenja svih hrvatskih zemalja. Na taj je način postao prvim modernim ideologom hrvatske politike i preteča Hrvatskoga narodnog preporoda. To su ideje vodilje i u Vitezovićevim djelima, o kojima autor piše u ovome članku.

Uvod

"Pavao Vitezović, kao jedan od najdalekovidnijih Hrvata svoga vremena, osjetio je sve neriješene zadatke svoga doba i pristupio im punom snagom... Po obujmu i značenju svog rada on je bio najpotpuniji hrvatski pisac svoga doba... Ali sav njegov rad proniče nekoliko crta: želja za slobodom i veličinom vlastitog naroda... On sam napisao je gotovo više knjiga negoli u istom stoljeću svi ostali pisci uže Hrvatske zajedno... Cjelokupna njegova ličnost... uzdiže se neobično visoko, stršeći daleko iznad svog doba."¹

Te riječi Antuna Barca jasno pokazuju da je Pavao Ritter Vitezović bio iznimna pojava, da je besprimjernom radinošću uspio stvoriti raznovrsna djela -

¹ Antun BARAC, *Predgovor*, Izložba djela Pavla Vitezovića 1652.-1952. Zagreb 1952, 5-6.

svim i najvećim nedaćama usprkos - i u svojim pogledima, nadanjima i nastojanjima nadmašio sve svoje suvremenike pripremajući teren za uspješan rad brojnih radnika i boraca za hrvatsku slobodu i državnu samostalnost.

Bavio se raznovrsnom tematikom i napisao vrlo mnogo djela na hrvatskom i latinskom jeziku. Djela bi mu se mogla podijeliti na hrvatska i latinska, ili na prozu i poeziju, ili na objavljena i neobjavljena. No, najbolja i najkompletnija podjela objavljena je u katalogu izložbe njegovih djela, koja je održana u Zagrebu 1953. godine u prigodi 300. obljetnice njegova rođenja.²

Katalog dijeli njegova djela na sljedeći način:

A. *Književni i filološki radovi*

Književna djela na hrvatskom jeziku (12)

Književna djela na latinskom jeziku (18)

Rječnik (latinsko-hrvatski)

Kalendar (5).

B. *Historiografski radovi*

Štampana djela (8)

Bilješke i koncepti (10).

C. *Korespondencija i dokumenti* (12).

D. *Grafički radovi*

Bakrorezi u Valvasorovoj knjizi (59)

Posebni bakrorezi (6)

Crtački rad (1).

Popisane su i neke knjige tiskane u Vitezovićevoj tiskari. Na kraju je dodan bibliografski prilog (literatura o Vitezoviću zaključno s 1952. godinom).³

Od toga golemog opusa navodimo ovdje samo važnija objavljena *latinska* djela:

1. *Apographum ex Joanne Lucio aliisque nonnullis approbatis historicis de comitibus Corbaviae, qui fuerunt ex genere Gussich...*, Labaci 1681, pp. 32.

2. *Nova Musa sive Pars artificiosa operum poeticorum, quae annuo ablegationis suae ad Caesaream aulam tempore concinabat, Viennae 1687* (nepaginirano).

3. *Anagrammaton liber primus sive Laurus auxiliatoribus Ungariae, Viennae 1687*, pp. 12+48.

4. *Anagrammaton sive Laurus auxiliatoribus Ungariae liber secundus, Viennae 1689*, pp. 4+127.

² Usp. *Izložba...*, 7-37.

³ Isto, 38-46.

5. *Croatia rediviva regnante Leopoldo Magno Caesare...*, Zagrabiae 1700. pp. 8+32.

6. *Stemmatographia sive armorum Illyricorum delineatio, descriptio et restitutio* (s.l.s.a. Beč 1701.), pp. 8+88.

- *Stemmatographiae Illyricanae liber primus...*, Zagrabiae 1702, 8+88.

7. *Plorantis Croatiae saecula duo carmine descripta...*, Zagrabiae 1703, 8+96.

8. *Vita et martyrium B. Vladimiri, Croatiae regis, fido calamo piis patriotis relata...*, Zagrabiae 1705, pp. 16.

9. *Obrana Pavla Rittera Vitezovića od g. 1710.* (priopćio V. Klaić), Građa za povijest književnosti hrvatske, JAZU, Zagreb 1916, knj. 8, pp. 375-394.

10. *Bosna captiva sive regnum et interitus Stephani, ultimi Bossnae regis...*, Tyrnaviae 1712, pp. 10+22.

Ostala su izdanja uglavnom pojedinačne pjesme ili male zbirke (katkad ponovno tiskanih pjesama) u čast crkvenih dostojanstvenika i raznih velikaša i uglednika.

Od rukopisa ipak treba spomenuti sljedeće:

1. *Lexicon Latino-Illyricum* (566 numeriranih listova, Metropolitana MR 112). To je "najveće, najsolidnije i najvrednije njegovo filološko djelo".⁴ Šteta što nije objavljeno, a još je veća šteta što je *Lexicom Illyrico-Latinum* izgubljen. U sačuvanom dijelu posebno je zanimljivo "Tumačenje ilirskih imena", po čemu je Vitezović prvi hrvatski onomastičar.⁵

Drugi važan rukopis je *Banologia sive de banatu Croatiae, cum continua banorum chronologia ab a. Ch. 576*, pp. 72+5 listića. Rukopis je sačuvan u nekoliko primjeraka (jedan je autograf). To je jedno od najboljih Vitezovićevih historiografskih djela. Stoga je djelo preveo Ljudevit Gaj i objavio u "Danici ilirskoj".⁶

Treba spomenuti i *Serviae illustratae libri octo*, pp. 186+34. To je prva sustavna povijest Srbije, podijeljena u 8 knjiga. Budući da je mitropolit Mitrović

⁴ Isto, 17; Tomo MATIĆ, *Vitezovićev "Lexicon Latino-Illyricum"*, Rad JAZU, Zagreb 1955, knj. 303, □5-49; Blaž JURIŠIĆ, *Pomorski izrazi u Vitezovićevu rječniku*, Anali Jadranskoga instituta, 1, JAZU, Zagreb 1956, 297-403; Milan MOGUŠ, *Pavao Vitezović kao jezikoslovac*, Zbornik Zagrebačke slavističke škole, Zagreb 1974, 2, 73-79.

⁵ Usp. *Izložba djela...*, 17; Valentin PUTANEC, *Pavao Vitezović (1650-1713) kao onomastičar*. I. Antroponimija u *Lexicon Latino-Illyricum* (17.-18. st.), Rasprava Instituta za jezik JAZU, Zagreb 1968, 1, 45-88.

⁶ Usp. *Banoslovlje*, Danica ilirska, XVII/1863, 1, 2-4; 2, 10-12; 3, 18-20; 4, 27-28; 5, 34-37; 6, 42-44; 7, 50-51; 8, 59-60; 9, 67-68; 10, 74-76; 11, 81-83; 12, 90-92; 13, 98-100; 14, 106-107; 15, 113-115.

uskoro umro, djelo je ostalo u rukopisu. Srbi su ga osobito cijenili i ustrajno prepisivali.

U preko 20 objavljenih djela na latinskom jeziku Vitezović je obradio brojna pitanja, među kojima se ističe hrvatska povijesna problematika. U svakome pojedinom djelu trebalo bi proučiti i raspraviti o vrelima kojima se pisac služio, o njegovim tezama, argumentaciji i zaključcima, zatim o jeziku i stilu, gramatičkim posebnostima, grafijskim i pravopisnim pitanjima, a u pjesničkim djelima još o stihu i metrici uopće. Treba priznati da je doista jedan dio posla već obavljen,⁷ ali predstoji još mnogo posla. Za taj dio neobavljenoga posla ne bi bio dosta samo jedan znanstveni skup (koji bi trebalo svakako organizirati).

U ovom radu, ostavljajući po strani Vitezovićeve djela pisana hrvatskim jezikom, osvrnuti ćemo se samo na ona latinska djela, koja u ovome trenutku držimo osobito važnima, a o onima drugim trebalo bi progovoriti u nekoj drugoj prilici.

Hrvatska povijesna i politička problematika

Iako Vitezović ima brojčano najviše prigodnih pjesama u kojima se obraća pojedinim crkvenim dostojanstvenicima i društvenim uglednicima, te se iz tih pjesama može izvući dosta podataka o prilikama i ljudima njegova doba, ipak se može utvrditi da su njegova četiri objavljena djela na latinskom jeziku posebno značajna za hrvatsku povijest i za rješavanje političkih pitanja onoga vremena, ali isto tako treba naglasiti da su ta djela imala vrlo važan utjecaj ne samo na suvremenike nego i na kasnije naraštaje, posebno na Ljudevita Gaja, Eugena Kvaternika, Antu Starčevića i druge.⁸

Stoga ćemo prikazati ta četiri djela:

1. *Croatia rediviva... Zagrabiae 1700.* (dalje: CR)
2. *Stemmatographia sive armorum Illyricorum delineatio...*, (Beč 1701.) (S).
3. *Florantis Croatiae saecula duo...*, Zagreb 1703. (PC) i
4. *Bosna captiva...*, Trnava 1712. (BC).

⁷ Usp. *Literaura o Pavlu Ritteru Vitezoviću*, Izložba djela..., 38-46. Izbor iz novije literature, v. *Zrinski, Frankopan, Vitezović*. Izbor iz djela, Pet stoljeća hrvatske književnosti, sv. 17, Zagreb 1976, 354-356. K tome treba dodati još: *Oddijenje Sigetsko* (pretisak), Liber-Mladost, Zagreb 1971. i popratni tekst; Ivo BANAC, *Grobovi biljezi identiteta*, GZH, Zagreb 1991, 320; Josip BRATULIĆ, *Pavao Ritter Vitezović*. Izbor iz djela, Erasmus, Zagreb 1994, 127. Usp. bilj. 4 i 5.

⁸ Mihovil KOMBOL, *Poviest hrvatske književnosti do Narodnoga preporoda*, MH, Zagreb 1945, 273; V. GORTAN, *Hrvatski latinisti*, II, Pet stoljeća..., Zagreb 1970, 130; Ivo FRANGEŠ, *Povijest hrvatske književnosti*, Zagreb-Ljubljana 1987, 106-107; Josip VONČINA, *Zrinski, Frankopan, Vitezović*, Pet stoljeća..., sv. 17, Zagreb 1976, 350.

I. Sramotni mir između cara Leopolda i sultana zaključen je 26. I. 1699. ne samo da nakon dugotrajnoga ratovanja (1683.-1698.) nije Hrvatima vratio Bosnu, kako su se mnogi nadali, nego je Leopold Turcima prepustio i neke gradove i utvrde koje je kršćanska vojska oslobodila (npr. Brod, Doboj, Jasenovac, Dubicu, Novi i dr.), iako je bilo dogovoreno da će svaka strana zadržati ono što je imala u trenutku potpisivanja mira. No, Leopold je neprijatelju prepustio i sav prostor u Srijemu od Dunava do Zemuna.

Na žalost, u delegaciji s kršćanske strane sudjelovali su predstavnici Mletačke Republike, Poljske i Rusije (čak i veleposlanici Engleske i Nizozemske), a u austrijskom dijelu delegacije bila su dva Nijemca i grof L. T. Marsigli, Talijan. Iz Hrvatske i Ugarske nije bilo nikoga, na se tako još jednom potvrdila ona "De nobis sine nobis."

Jedva su hrvatski staleži u posljednji trenutak uspjeli u Marsigliu komisiju "ugurati" Vitezovića, podžupana Like i Krbave, koji je svakako svojim znanjem problematike bio dorastao tome zadatku. Budući da su poslovi oko razgraničenja bili vrlo komplicirani, Marsigli je povjerio Vitezoviću da mu napiše spomenicu (memorandum) i izloži svu problematiku razgraničenja. Taj je posao završio u Drežgradu, 25. 9. 1699.⁹

Uza sve to Leopold je preko Marsiglija u svemu popustio Turcima. Vitezović je bio ozlojeđen i ogorčen kad je vidio da je toliki prostor s gradovima prepušten Turskoj. Sve je to izrazio u elegiji posvećenoj Marsigliju, koju mu je na rastanku 1700. godine predao.¹⁰

Tako negativan rasplet za Hrvatsku natjerao je Vitezovića da se prihvati posla i pokuša napisati opširno povijesno djelo u kojemu je želio prikazati svu hrvatsku povijest i dokazati koje su sve zemlje u prošlosti pripadale Hrvatskoj. A da bi tako veliko djelo mogao dobro i stručno obraditi, najprije je napisao *Croatia rediviva*, odnosno *Prodromus in Croatiam redivivam*. Djelo je posvetio caru Leopoldu I. i njegovu sinu Josipu I. Obojicu više ne naziva "kraljevina Dalmacije, Hrvatske, Slavonije, Rame...", kako se to dotada službeno pisalo, nego uvodi novi titul i predlaže "*totius Croatiae reges*", dakle, kraljevi cijele Hrvatske.¹¹

Sam u posveti veli da je taj spis samo nacrt (prodromus) velikoga djela pa priznaje da se nije trudio pisati visokim i dotjeranim stilom ("*festino haud festivo calamo exoratus*"), ali je posao bio naporan ("*non parco labore*"). Poziva

⁹ Vjekoslav KLAIĆ, *Život i djela Pavla Rittera Vitezovića*, MH, Zagreb 1914, 135. Klaić još navodi da se "izvorni spis čuva u Sveučilišnoj knjižnici u Bologni" (isto m., bilješka 1).

¹⁰ Nav. dj., 138.

¹¹ Usp. *Croatia rediviva*, posveta.

sve staleže da mu šalju dokumente (spise, isprave, grbove, pečate...) da bi njegovo djelo bilo što solidnije obrađeno i na dokumentima utemeljeno.

Nakon uvodnih stranica (8) sam tekst CR ima 32 stranice. Pisac je htio tim "djelcem" isto što je htio i memorandumom grofu Marsigliju - pokazati kakva je i kolika Hrvatska nekada bila, kako su joj Turci dio po dio živoga tkiva otkidali i kako bi joj te dijelove trebalo vratiti.

Treba zapaziti da Vitezović u raspravama nekako slijedi dosadašnje naše pisce i zanosi se određenim oblikom panslavizma (J. Križanić), ali se od njih razlikuje time što ime Hrvat upotrebljava kao naziv za sve Slavene. Dakle, proširuje njegovo značenje i proglašava ga glavnim imenom svih Slavena. Druga je njegova novost što doduše govori o svim Slavenima (sve do Moskovljana), ali se ipak konkretno u svojim raspravama ograničava samo na Južne Slavene, koje naziva Hrvatima.

Pisac je inače vrlo ozbiljno shvatio svoj zadatak i marljivo ga želio pripremiti i izvršiti. Stoga se služi brojnim vrelima, piscima i njihovim djelima. Zadivljuje kako poznaje vrela i literaturu. Iako bi se moglo reći da su mu glavno pomagalo djela Ivana Lucića, Trogirana, on se služi i brojnim drugim piscima. Ovdje ćemo navesti glavninu pisaca s oznakom broja stranice na kojoj spominje pisca ili njegovo djelo. Pisce ćemo, preglednosti radi, podijeliti u nekoliko skupina:

- *antički*: Herodot (3), Strabon (3), Ptolomej (3, 29), Plinije Stariji (12).

- *bizantski*: Konstantin Porfirogenet (2, 5, 7, 11, 13, 17, 21, 22, 23, 25), Prokopije Cezarejski (3,20), Curopalates (12, 22), Zonaras (12), Niceta (12).

- *mletački i opće europski*: Annales Francorum (7, 17), Fuscus Paladius (6), Aenaes (sic) Sylvius Picclomini, kasnije papa Pio V. (7,8), Casimirus Freschottus (9,12), Martinus Cuthenus (10), Casparus Crapacius (10), Blandus (12), Georgius Hornius (12, 16, 31), Georgius Bertoldus Pontanus (10), Paulus Jovius (11), Jacobus Luccarius (11, 12, 15), sv. Petar Damjanski (13), Dandulus (14, 22, 24, 29), Sabelius (14, 24), Rogerius (16), Petrus Justinianus (24), Julius Faroldus (24), Joannes Joanicus (27) i drugi.

- *hrvatski*: Pop Dukljanin (3, 9, 16, 22, 30, 31), Ivan Lucić (gotovo na svakoj stranici: 2, 3, 6, 7, 8, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 29, 30, 31), Toma Arcidakon (3, 6, 13, 21, 22, 23, 24, 30, 31), Mavro Orbini (3, 9, 11, 12, 14), Stjepan Brodarić (67), Marko Marulić (9, 11, 16, 31), Ivan Tomko Mrnavić (9,10,27), Jakov Mikalja (12, 16), Juraj Baraković (15, 26 / citat na hrvatskom jeziku / 28), Bartol Kašić (23), Grgur, trogirski biskup (20, 26), sv. Ivan, biskup trogirski (25), Ivan Tonković, kanonik (27), Ivan Zanotić (28) i drugi.

Osim pisaca spominje i neke *hrvatske vladare*, npr. petoricu braće i dvije sestre, koji dovedoše Hrvate (2), Porin (20), Borna (20), Porga (2), Ljudevit Posavski (9), Bodin (22), Mihovil (22), Mislav (21), Trpimir (22), Muncimir (22), Tomislav (21), Petar Krešimir (13, 17, 21), Dmitar Zvonimir (21, 22). K tomu: Ladislav (15), Hrvoje Vukčić Hrvatinić (15), Stjepan, knez bosanski (22), knezovi Kačići (23) i drugi.

Dakle, samo letimičan pogled na ta brojna imena jasno pokazuje kako je Vitezović na tako malo stranica upotrijebio brojne pisce i njihova djela, kao također i brojne kraljeve, knezove i druge odličnike. Zanimljivo je da npr. za I. Lucića veli "Lucii nostri" (dakle, našega Lucića), a kad spominje grad Makarsku ("Macarum /nunc Makarska/ ... Episcopalis olim Civitas") poznato mu je da je u njegovo vrijeme taj mali gradić nekada bio biskupsko sjedište. Dakle, zna i za taj, s obzirom na cijelu Hrvatsku, mali podatak (23).

Vitezović je i kritičan prema vrelima i piscima. Tako odbacuje neke Lucićeve tvrdnje, a kasnije će napisati posebno djelo u kojemu se vrlo kritički odnosi prema Lucićevu pisanju.¹²

Važna je tvrdnja našega pisca da svi Hrvati govore istim jezikom, koji u različitim pokrajinama različito nazivaju - ilirski, slovinski ili hrvatski (15). U svome pankroatizmu sve je južnoslavenske zemlje proglasio hrvatskima, izjednačavajući pojam Ilirska s pojmom Hrvatska, odnosno on drži da treba držati Hrvatskom sve što je za Rimljane značio pojam Ilirik. Upozorava da su stranci i domaće neznalice na različite načine dijelili Hrvatsku. Stoga predlaže da bi trebalo uzeti rijeku Dunav kao prirodnu granicu koja dijeli sjevernu Hrvatsku od južne. Južnu dijeli na Bijelu i Crvenu, a Bijela se sastoji od sljedećih dijelova: Primorske (to je istočna obala Jadranskoga mora), Zagorske (dio Hrvatske i Bosne), Međurječne (sjeverno od Save) i Planinske (u koju spadaju Koruška, Kranjska i Štajerska). Po njemu je Crvena Hrvatska: Srbija, Makedonija, Bugarska i Tracija. Sjevernu Hrvatsku dijeli na: Venetsku, Sarmatsku i Ugarsku (32), ali o njoj i o tim njezinim dijelovima nije dospio potanje govoriti, jer je, kako je rečeno, planirao da će o svakome pojedinom dijelu opširnije pisati u svome budućem velikom djelu, koje nikada nije uspio napisati.

Iako je Vitezović u svome pretjeranom pankroatizmu proširio hrvatsko ime i na one krajeve i države koji se ne mogu držati hrvatskima, ipak treba priznati da je njegov široki i sveobuhvatni pogled na tu problematiku u ono doba

¹² *Offuciae Joannis Lucii de regno Dalmatiae et Croatiae refutatae ab equite Paulo Ritter....*, rukopis nastao oko 1706, pp. 223, čuva se u Nacionalnoj i sveučilišnoj biblioteci u Zagrebu, usp. *Izložba djela....*, 23, br. 48.

bio osobita novost, koja je mnogima značila otkriće, pa je i na carskom dvoru u Beču njegovo djelo pobudilo zanimanje. Njegove su, naime, tvrdnje i argumentacija dokazivali da je dalmatinsko zaleđe pripadalo Hrvatskoj, tj. kruni sv. Stjepana, a to je išlo u prilog carskoga Beča. Osim toga cjelina hrvatskoga teritorija pod carskom krunom suprotstavljala se i mletačkom presizanju na dijelove hrvatske obale. Za sve je to, dakle, Beč bio zainteresiran.

Veliki Senjanin planirao je napisati veliku povijest Hrvata i prava je šteta što se nisu ostvarile pretpostavke da svoju zamisao realizira. Pa iako se neke njegove tvrdnje i teze ne bi mogle održati ni znanstveno dokazati, ipak bi vjerojatno neka pitanja bila riješena, a za druga bi dao smjernice kako bi ih trebalo rješavati, ili bar potaknuo da se netko potruži oko pronalaženja njihovih rješenja.

Iako je Vitezovićeve CR samo nacrt velikoga djela, ipak je odigrala važnu ulogu najprije time što je naglasila jedinstvo hrvatskoga naroda, jezika i imena, te hrvatskih pokrajina i zemalja. Nedvojbeno će te ideje utjecati na kasnije pisce, povjesničare, književnike i političare. Tako se Vitezović stavlja na čelo velikih hrvatskih umova koji su ne samo sanjali o ujedinjenoj i slobodnoj Hrvatskoj nego su je i stvarali.

(ULOMAK IZ CR O TEŠKOM UDESU HRVATSKE)¹³

"Uopće se ne treba čuditi što se spomen na staru hrvatsku povijest, zapisan na tankim pergamenama ili papiru izloženom propadanju, nije u većem opsegu sačuvao do nedavnih Lučićevih vremena, kad je pravo čudo što je ostao kamen na kamenu, pošto je, izmučena tako brojnim i pogubnim nasrtajima, najprije Rimljana, a zatim različitih barbara, na poslijetku već neprekidno za posljednja tri stoljeća potlačena na najvećem svojem dijelu jarmom Turaka, Hrvatska bila uništavana ognjem i mačem. Njezine nekoč čvrste utvrde i bogati gradovi, utvrđeni opkopima, jarcima i veoma hrabrim građanima, tako su srađeni sa zemljom i uništeni da se kod većine jedva razabiru tragovi, a mnogima je i ime zatrtio."

Preveo Josip Lučić

(*Hrvatski latinisti*, II, Pet stoljeća hrvatske književnosti, knj. 3, Zagreb 1970, 152 i 154)

2. Drugo je važno Vitezovićevo djelo *Stemmatographia sive armorum Illyricorum delineatio...*, koje je dugo pripremao i konačno uspio dovršiti i objaviti. Na samoj knjizi prvoga izdanja nije otisnuto ni mjesto ni godina izdanja, ali je posveta grofu J.F. Bucelleniju potpisana u Beču, 27. IV. 1701. pa je iz toga jasno da je knjiga tiskana 1701. u Beču.

Osim toga u predgovoru drugom (zagrebačkom) izdanju pisac veli da je bečko izdanje objavljeno u velikom broju primjeraka, da je rasprodano i da ga

¹³ Navest ćemo i nekoliko ulomaka u hrvatskom prijevodu. Za svaki ulomak naslov je stavljen u zagrade jer ga u Vitezovićeve originalu nema. Za svaki je naveden prevodilac i odakle je prijevod preuzet (*Hrvatski latinisti*, II, Pet stoljeća hrvatske književnosti, knj. 3, Zagreb 1970).

mnogi žele imati, pa se odlučio na novo izdanje. Time je sam pisac najbolji svjedok da je prvo izdanje vrlo dobro prihvaćeno pa se zato odlučio da već sljedeće godine (1702.) objavi drugo izdanje u Zagrebu. Vitezović je, moglo bi se reći, otvorio svoje srce i kazao razlog radi kojega se dao na objavljivanje *Stematografije*. Sam veli da je to djelo zapravo veliko svjedočanstvo njegove ljubavi prema "dragoj Domovini, jer u grbovima blista sjaj Domovine". On se nada da će sretnije potomstvo "grliti Hrvatsku u svim dijelovima opet cijelu", da će zagrliti sav golemi Ilirik udruživši se s Hrvatskom u vjernosti i ljubavi. Tim je riječima pisac pokazao da je pravi i iskreni rodoljub, ali i veliki i romantičarski sanjar.

Na početku knjige otisnuta je posveta Bucelleniju, a zatim se na svakoj od 56 stranica nalazi jedan grb u boji s natpisom velikim slovima i opisom grba u dva dvostiha. Na kraju (str. 57-87) donosi kratak opis svakoga grba i najavljuje da će ostale ilirske grbove objaviti uskoro u djelu *De aris et focis Illyriorum*, koje nikada nije ugledalo svjetlo dana.¹⁴

Treba upozoriti da je zagrebačko izdanje isto kao i bečko, samo je izmijenjena posveta.

Svi su grbovi poredani po abecedi imena pokrajina i naroda od Moskovije preko Poljske, Austrije i Ilirika do Albanije, Grčke i Turske. Svaki ima velikim slovima ispisanu oznaku pokrajine i dva distiha, koji tumače grb. Svi bi se grbovi mogli podijeliti u tri skupine:

a) Među *izmišljene* treba ubrojiti grbove rimskih pokrajina i plemena (npr. Celtae, Dacia, Epirus, Japodia, Liburnia, Moesia, Thracia, Thessalia i dr.). Pisac pokušava dokazati da su te pokrajine imale svoje grbove, pa se čak poziva na Romula, osnivača Rima, iako je jasno da u ono najstarije doba grbova još nije bilo.

b) Za neke grbove sam pisac kaže da ih je "*pozajmio*". Tako npr. veli da je za staru Panoniju uzeo grb Ugarske.

c) U treću skupinu idu pravi, tj. *historijski grbovi*, koji su se stvarno upotrebljavali. Tu su u prvom redu grbovi: Hrvatske, Bosne, Dalmacije, Dubrovnika, Istre, Rame, Srijema, Slavonije (čak tri) i drugi. Pisac tvrdi da su to povijesni grbovi i navodi kojim se izvorima služio za pojedine grbove. Tako se za hrvatski grb poziva na veliki pečat kralja Matije Korvina i na kamene spomenike toga doba, a za grb Slavonije upozorava na grbovnicu kralja Ladislava iz 1496. godine i na slavonske banovce.

¹⁴ Od planiranoga velikoga djela ostala je samo opća skica i predradnje za prvi dio *De aris et focis Illyriorum*, rukopis, pp. 200, čuva se u Nacionalnoj i sveučilišnoj biblioteci u Zagrebu (dalje: NSB). Usp. *Izložba djela...*, 26, br. 58.

Prema tome Vitezović je nastojao ići na prava vrela, a tamo gdje ih nije imao, ili je preuzimao ("pozajmljivao") od jednih i dodjeljivao ih drugima, ili je sam kombinirao i izmišljao nove grobove.

Bilo bi vrlo zanimljivo ispitati koje je grbove Vitezović pozajmio i pripisao drugima, a koje je sam izmislio. To je zapravo pitanje vrela. On sam napominje da se služio M. Orbinijem, Münsterom, G. Mercatorom i drugima.

Za *Stematografiju* moglo bi se reći da je sama svojevrsni torzo i da je trebala biti dio velikoga djela, pa iako nije rađena po svim pravilima heraldike, ipak Vitezoviću pripada prvenstvo jer je to djelo prvo takve vrste u Hrvatskoj i stoga je pobudilo osobito zanimanje njegovih suvremenika.¹⁵

U naše je dane dr. Ivo Banac objavio knjigu *Grbovi biljezi identiteta* (izd. Grafički zavod Hrvatske, Zagreb 1991.), u kojoj osim predgovora i popratnih tekstova donosi i cijelu Vitezovićevu *Stematografiju* sa svim grbovima u boji i latinskim distisima. Vitezovićevu djelu Banac je dodao i grbovnik obitelji Korjenić-Neorić (od str. 131).

Tim novim izdanjem Vitezovićevo djelo danas je postalo dostupno zainteresiranim. Potrebno je upozoriti da će za suvremenoga čitatelja bitisobito zanimljivo pročitati piščevo "Pojašavanje prethodno prikazanih grbova" (122-130).

(ULOMAK IZ S. O HRVATSKOM GRBU)

"Hrvatska ima štit pravilno podijeljen na četrnaest polja, crvenih izmiješanih s bijelima, u obliku abaka ili igrača dašćice: moćni nekoć sudbinski znamen one koja je imala biti podijeljena na isto toliko dijelova. Panonski kralj Matijaš, ne samo na velikom svom i dvostrukom pečatu, nego i na kamenim spomenicima (od kojih neki postoje i u Primorskoj Hrvatskoj) za naznaku ove Kraljevine služio se samo kraljevskom krunom; pod njom je obuhvaćao i ostale njezine dijelove, što su iz banskih i županskih službi stekli kraljevsku čast, a to su Rama, Bosna, Srbija, Raška i Bugarska. A na temelju uvjerljiva zaključivanja može se pretpostaviti da je on to učinio u čast sv. Ladislava; po njemu, domorocu rodom iz Gorice, počelo je narastati kraljevstvo Ugarske krune. Krilo i pernatu kacigu njegove obitelji Ugri su, radi kraljevskoga dostojanstva, zamijenili krunom, kako to potvrđuje lik rečenoga svetoga kralja utisnut na zlatne novce njegovih nasljednika. Tada je, naime, Ostoja Kristić, kralj bosanski, samom krunom izražavao znamen svoje kraljevine. Njegova nasljednika i rođaka Tomaša zbog prijateljavanja i bratimljenja s Mehmedom II. je Matijaš dao zadaviti, da bi sam imao upravu i obranu poreza te zemlje. A budući da je Bosna s obzirom na Bijelu i Crvenu Hrvatsku položena otprilike po sredini, on je krunu rečenih kraljeva, radi ponovnoga ujedinjenja Hrvatske (pred stoljeće i pol rastragane na toliko kraljevina i već ostavljene bez kraljeva) zadržao kao grb, ne udostojivši se služiti naslovom Bosne. Jer, kao što se služio zajedničkim kraljevskim naslovom Ugarske, Dalmacije i Hrvatske, tako je oko štita panonskoga grba na jednoj strani prikazivao likove ugarskoga križa i lavlje glave Dalmacije, na

¹⁵ Sam pisac u predgovoru zagrebačkoga izdanja kaže da je bečko izdanje rasprodano i da su ga mnogi poticali da objavi novo izdanje. Osim toga 40-ak godina kasnije Kristofor Žefarović preveo je Vitezovićevo djelo na slavenosrpski jezik i objavio ga u Beču 1741. godine. Taj je prijevod imao veliki utjecaj na heraldiku u Srba.

drugoj samu krunu Hrvatske te kumanskoga vuka kao znamenja pokrajine Dacije i Skitije, smjestivši ispod dva obiteljska grba."

(I. BANAC, *Grbovi biljezi identiteta...*, 125)

3. Ustrajan i mukotrpan Vitezovićev rad na hrvatskoj povijesnoj problematici, a posebno njegovo članstvo, i to vrlo aktivno, u Marsiglijevoj komisiji za razgraničenje, te k tome bol nakon gubitka tolikih hrvatskih zemalja, urodili su pjesničkim djelom *Plorantis Croatiae saecula duo*. Spjev je posvećen grofu Ivanu Ferdinandu Franji Herbersteinu, koji je bio potpredsjednik Ratnoga vijeća. U posveti (5 nepaginiranih stranica) pisac veli da je obišao Pounje, Slavoniju, Liku i Krbavu i svojim očima vidio kako su Turci opustošili i uništili sve, pa je odredio zapisati sve što je Hrvatska u posljednja dva stoljeća doživjela, da se ne zaboravi, da zapamte i oplakuju njezini sinovi, a i cijeli kršćanski svijet.

Zatim u predgovoru čitatelju (2 nepag. str.) iznosi kako u hrvatskom jeziku postoji problem grafije hrvatskih imena latinskim slovima, pa predlaže neka rješenja, odnosno nov način pisanja. Čak spominje svoje djelo *Ortographia Illyrica* o tim pitanjima, no to djelo nije sačuvano.¹⁶

Također navodi kako neki prevode na latinski naše zemljopisne nazive, npr. Banja Luka - *Banale pratum*, Slan kamen - *Salsa petra* i druga.

Zatim je na 90 stranica otisnut tekst spjeva, koji je podijeljen na dva dijela: prvi je dio naslovljen *Plorantis Croatiae saeculum primum* (str. 1-52), a drugi *P.C. saeculum secundum* (str. 52-90). Na kraju je dodano nekoliko pjesama: Vitezovićeva grofu Marsigliju (*Ad comitem Marsilium*, 91-92), zatim tri u čast Vitezovića: jedna Petra Crnkovića (93), druga F. J. Vernića (93-94), treća F. Kraljca (94-95) i na kraju ispravci (... *Typographici aliquot errores...* 96) i grb.

Cijeli spjev Vitezović stavlja u usta Hrvatskoj, koja sama u 1. licu pripovijeda događaje što su se zbili u protekla dva stoljeća. U invokaciji se pjesnik pita, zašto se sve to Hrvatskoj dogodilo. A onda opisuje pad Bosne pod tursku vlast i bitku na Krbavskom polju, zatim razne događaje, u prvom redu neprestane i krvave borbe s Turcima, pa mletačka presizanja na hrvatsku obalu, prilike u državi, razmirice i borbe među velikašima, zatim pripovijeda o potresima, zaraznim bolesltima i gladnim godinama. Posebno ističe svijetle likove hrvatskih plemića i boraca za slobodu Domovine. Spjev završava opisom nepravednoga mira u Karlovcima, koji je pobijeđenim Turcima donio plodne

¹⁶ Usp. V. KLAIĆ, Nav. dj., 185; M. KOMBOL, Nav. dj., 269-270; J. VONČINA, Nav. dj., 349-450; ISTI, *Jezična baština*, Split 1988, 237-246.v

zemlje, a Hrvati su morali sami srušiti svoje gradove i utvrde, da bi neprijatelj - kad se malo oporavi - mogao lakše osvojiti preostale dijelove Hrvatske. Tu tragičnu situaciju Domovine završava kratkom, ali vrlo iskrenom i lijepom molitvom za njezin spas.

Vitezović je svojim spjevom stvorio ne samo historijsko i političko nego i pjesničko djelo. Njegova je prva misao i nakana bila da vjerno i istinito prikaže teško stanje hrvatskih zemalja u 16. i 17. stoljeću. Dakle, prvotno je ne pjesničko, nego povijesno dokumentirano djelo o tome junačkom razdoblju hrvatske povijesti, kada se trebalo boriti za opstanak i očuvanje svakoga pedlja državnoga teritorija. K tome je htio pružiti kršćanskome svijetu sliku opustošene Hrvatske i pokazati što je sve Hrvatska pretrpjela od Turaka u obrani kršćanskoga Zapada ("antemurele christianitatis"), a što joj je taj isti Zapad uzvratilo - prepustio je nedavno oslobođene krajeve Turcima. Stoga pjesnik u prvom redu potiče mlade hrvatske naraštaje da budu ponosni na svoje pretke i neka se ugledaju u njihove svijetle primjere.

Djelo je spjevano u heksametrima. Sâm veli da nije imao vremena ("angustia temporis") više pozornosti posvetiti jeziku i pjesničkoj formi ("inculto versu"). Dakle, važniji mu je sadržaj nego izražajni oblik!

Sa strane (in margine) označava godinu u kojoj se dotični događaj zbio, no kako to nije ljetopis, mnoge su godine ispuštene.

Vitezovićev spjev ponovno je objavljen pri kraju 18. st. u *Calendarium Zagradiense* i u tom su izdanju stoljeća podijeljena u manje dijelove, vjerojatno da bi čitateljima bilo lakše pratiti sadržaj.¹⁷

Dosada djelo nije prevedeno na hrvatski, osim u manjem izboru.¹⁸

(ULOMAK IZ POSVETE GROFU I. F. F. HERBERSTEINU)

"Neprestane ratne oluje tako su već mnogo stoljeća pustošile Hrvatsku, da su poharana njezinim seljacima polja, građanima naselja i gradovi, plemićima utvrđeni gradovi, velikašima tvrđave, a svećenicima hramovi. Svi su oni ili sasječeni i poubijani, ili odvedeni u trajno ropstvo, ili protjerani i nagnani u bijeg. To je cijeloj zemlji dalo vrlo žalostan izgled, koji ne samo što njezini građani moraju cijeli život oplakivati i susjedi s tim suosjećati, nego ga i sav kršćanski svijet mora sažaljavati. Stoga, dok sam razmišljao o dosadašnjim nevoljama Hrvatske i o tolikim i strašnim njezinim ranama, tako mi je ljubav prema njoj obuzela dušu da sam - kako nijedan smrtnik ne može sve nabrojiti, a još manje izraziti prikladnim osjećajima, jer ništa nije teže negoli pronaći primjerene riječi za silnu bol - iznio na javnu samo nevolje, što ih je Hrvatska pretrpjela u posljednja dva stoljeća, i to da ih sama oplakuje u nedotjeranom stihu (kako to sam predmet traži i kako je prouzrokovala kratkoća vremena), ili da ovaj isječak dugotrajna vremena spasim od nedostojna zaborava."

¹⁷ Usp. *Izložba djela...*, 21, br. 41.

¹⁸ Dvije elegije prevedene na hrvatski donio je V. Klaić (Nav. dj., 9-11), a izbor iz Vitezovićevih djela (original i prijevod) v. *Hrvatski latinisti*, II, 134-165.

(ULOMAK O OPSADI SIGETA)

"God. 1566. Tada se poslije deset ljeta na moj Siget ponovno sruči nesretna sudbina. Turski sultan uništenjem jedne tvrđave osvoji cijeli Istok. Kada je taj grad pokorio, sigurnije požuri u Panonsku nizinu: na jednom kraju opustoši štajerska, a na drugom austrijska i moravska imanja, uništi naselja i utvrđene gradove. A ja bez oklijevanja izvedoh bana s vjernom momčadi. Da slučajno padnu kule i zidine utvrđenoga grada, on bi turskim strijelama suprotstavio svoje junačke grudi. Tolikoj se, eto, vojničkoj sili odupro taj junački ban, kolikoj bi se jedva bila odrvala i cijela Europa. I prije su se srušile kule i okolne zidine negoli junaštvo branitelja. Naposljetku, odasvud pritiješnjen razbjesnelom vatrom, vrsni ratnik iziđe iz zlosretne tvrđave i junački zametne veličajnu borbu, da ne bi živ ustupio neprijatelju ni mjesto ni najmanju slavu. I tako Turčin neslavno uđe u praznu tvrđavu, koja je ostala otvorena, kada su u silnom pokolju izginuli vojnici i vođe.

Veliki dio moje vojne posade izginu u Sigetu, ali tako je trebalo da brane domovinu njezini sinovi, tako je trebalo braniti žrtvenike i ognjišta. Tolikim prolijevanjem krvi trebalo je valjano zasvjedočiti vjernost Bogu i kralju i ljubav prema svojim. Kad je već ljudima sudbina odredila da moraju umrijeti, sretna je smrt prinesena kao žrtva za spas domovine!"

Preveo Hrvatini Jurišić

(*Hrvatski latinisti*, II, ...134, 138 i 140).

4. Jedno od svojih latinskih djela Vitezović je posvetio tužnoj sudbini Bosne. To je mala knjižica *Bosna captiva - Zaslužjena Bosna*.¹⁹

Na početku djela donosi posvetu podbanu Petru Kegleviću, u kojoj veli da ga je na pisanje ove knjižice potaklo neslaganje raznih bizantskih i naših pisaca ("scriptorum tam Graecorum cum nostratium"), koji na različite načine prikazuju pad Bosne i smrt njezina posljednjega kralja. Naglašava da ima puno pogriješaka u bizantskih pisaca, koje će on ispraviti i iznijeti pravu istinu ("correctisque mendis quae in Graecis codicibus plurimum irreperunt... summam in historicam deducere veritatem"). K tome želi ostaviti potomcima svjedočanstvo o žalosnoj sudbini Bosne, za koju veli da je srce Ilirika ("quae cor est Illyrici"). A samom Kegleviću veli da su njegovi preci doselili iz kninske županije u Bužin i njegov predak Petar bio najprije ban u Jajcu a kasnije hrvatski ban, i poručuje da se nada kako će on, kao potomak tako slavnihih pređa, opet vratiti Bosnu kruni sv. Stjepana. Iza posvete otisnuto je pet pjesama koje su u Vitezovićevu čast ispjevali I. Wanyecz, P. V. Čudinović, M. N. Wimesperg i V. J. Philonphret.

Nakon tih uvodnih tekstova Vitezović piše o sudbini Bosne i njezina posljednjega kralja Stjepana Tomaševića (1461.-1463.), koga odmah na početku okrivljuju da je zajedno sa stricem Radivojem pogubio svoga oca Stjepana Tomaša, a na taj zločin nagovorio ga je kralj Matija Korvin. Ubijenoga kralja Stjepana pokopali su u Kraljevoj Sutjesci.

¹⁹ Prijevod BC pod naslovom *Propast bosanskog kraljevstva i zlosretan udes posljednjega kralja Stjepana 1463.*, Danica ilirska, XVI/1853, 5, 17-19; 6, 21-23; 7, 25-27; 8, 30.

U daljnjem tekstu pisac iznosi kako je papa Pio II. poslao kao svoga poslanika Nikolu, modruškoga biskupa, koji je kralju predložio da ne daje danka Turcima. Na to je kralj Stjepan papi poslao svoje poslanike, koji su mu izložili teško stanje u Bosni i izvijestili ga da Turci spremaju rat, ali da neće udariti samo na Bosnu nego će ići sve do Rima. Kralj se priznaje katolikom i moli papu da mu pošalje kraljevsku krunu. Papa mu je s jedne strane obećao pomoć, da će mu u dogovoru s kraljem Matijom poslati krunu i predložio da se s njim izmiri.

Međutim, Turci su prešli Drinu, izdajom došli do kraljevskoga grada Bobovca, a zatim zauzeli Jajce, te se u Ključu obvezali zakletvom da će poštediti kralju život ako se preda. Kad se kralj predao, Turci su prekršili zakletvu i pogubili ga. Uskoro su zauzeli 70 gradova i utvrda, odveli bezbroj ljudi u ropstvo, a mnogi su pobjegli u slobodni dio Hrvatske. Čak su bjegunci ponijeli sa sobom i veliki drveni Gospin kip i donijeli ga na Trsat, kako piše fra Frano Glavinić u svojoj knjizi.

Posebnu pozornost Vitezović je posvetio Katarini Vukčić Kosača, posljednjoj bosanskoj kraljici.²⁰ U toj teškoj situaciji kraljica je morala napustiti Bosnu, privremeno se smjestila u Dubrovnik i napokon došla u Rim, gdje ju je primio papa Siksto IV. Postala je redovnica ("factaque Monachae professione", a zapravo franjevačka trećoredica). Živjela je uz crkvu Ara Coeli, u kojoj je nakon smrti i pokopana. Papa je dao postaviti spomen-ploču s njezinim likom i natpisom na latinskom i hrvatskom jeziku ("in Latina Illyricaque lingua").

Vitezović je donio natpis na oba jezika, a mi ovdje donosimo samo na hrvatskom ("Katarini, kraljici bosanskoj, hercega svetoga Save, poroda Jeline i kuće cara Stjepana rodenoj, Tomaša, kralja bosanskog ženi, kuliko živi godin 54 i priminu u Rimi na lita Gospodina 1478. na 25. dni oktobra, spominjak nje (njezinim) pismom postavljen."²¹

Cijeli spis završava tvrdnjom kako se izvještaji ne slažu na koji je način kralj pogubljen. A u epitafu pisac u 10 elegijskih distiha naglašava da je nesretni kralj umorio svoga oca, da nije držao zadanu riječ i da ga je zato stigla takva

²⁰ O kraljici Katarini postoji već obilna literatura. Usp. *Povijesno-teološki simpozij u povodu 500. obljetnice smrti bosanske kraljice Katarine*, Sarajevo 1979, 205. U Franjevačkom redu Katarina se štuje kao blaženica, usp. A. A. MONASTERIO - I. BESCHIN - J. PALAZZOLO, *Martyrologium franciscanum*, Romae 1938, 414 (dan 25. listopada), neki je hrvatski kalendar bilježe toga dana, npr. Marija katolički kalendar 1996. U samostanskoj crkvi u Kraljevoj Sutjesci na jednom pobožnom oltaru nalazi se kip *bl. Katarine*, a žene u sutjeskom kraju i danas nose crni rubac "u znak žalosti za pok. kraljicom". To je dokaz da je i danas živa uspomena na kraljicu Katarinu.

²¹ Vitezović je u hrvatskom natpisu izostavio, vjerojatno slučajno, iza riječi "bosanskoj" riječ "Stipana". Inače je ime "Stipana" urezano i u hrvatskom i u latinskom tekstu i svi ga pisci donose.

sudbina. Ujedno poručuje čitatelju da se ne može održati vlast na nepošten način stečena.

U posljednjoj rečenici tvrdi da je Bosna pala jer njezini velikaši nisu bili složni ni spremni da je brane ("procerum ignavia, nullo eorum hosti resistente").

Svome djelu Vitezović je dodao Glossarium (5 stranica), u kojemu razjašnjava neke zemljopisne nazive i imena nekih osoba. Tako npr. pruža osnovne podatke o gradu Bobovcu (Bobovatz - Fabiana), Bosni (Bossna), Ključu (Clavia), Jajcu (Ovia) i drugima.

(TURCI OSVAJAJU BOSNU)

"Prešavši rijeku Bosnu, Mehmed provali u zemlju i udarivši na grad Bobovac napadao ga je svim vrstama opasnih strojeva. Taj grad leži na visoku brdu, zato je po prirodnom položaju veoma utvrđen. Dovodeći topove i mužare, Mehmed je bez prestanka ulijevao strah građanima i konačno se domogao grada, osvojivši ga silom zlata, a ne oružja. Zapovjednik, naime, grada Radič, potkupljen od sultana darovima i veoma velikim obećanjima, predao mu je grad i nagovorio na najsramotniju predaju posadu tvrđave, veoma utvrđene prirodom i umijećem, posadu tako opskrbjenu hranom i svim potrepnostima da je mogla dvije godine odolijevati bilo kojoj neprijateljskoj sili. Ljude koje je Murat tu zarobio, dijelom je ostavio u tom gradu, dijelom poklonio turskim velikašima, a dijelom poslao u Carigrad...

Tako se u roku od nekoliko dana turski car Mehmed domogne više od sedamdeset gradova, utvrđenih mjesta i tvrđava, koje su umijećem, smještajem i prirodom tla bile najutvrđenije u bosanskom kraljevstvu, i k tome kraljevskoga blaga i nagomilanog zlata u vrijednosti većoj od milijuna te kao pobjednik podvrgne pod ropski jaram slobodan i ratoboran narod, srce Ilirika, da robuje muslimanskoj tiraniji...

I tako, zbog kukavičluka velikaša, jer se nitko od njih nije suprotstavljao neprijatelju, nego su se štoviše dobrovoljno predavali, srušila se Bosna kao potresena vihorom."

Preveo Josip Lučić

(Hrvatski latinisti, II, ...148 i 150).

Hrvatska hagiografija

Posebnu skupinu Vitezovićevih djela sačinjavaju spisi specijalne tematike, a to je hrvatska hagiografija. O čemu se radi?

Hagiografija je posebna teološka disciplina koja proučava život, djelovanje, svetost, štovanje i sve vrste umjetnosti koje svjedoče o štovanju svetaca i blaženika Katoličke crkve. Prvi hagiografski zapisi jako su stari i kroz povijest se razvila vrlo bogata hagiografska, znanstvena i pučka, literatura na latinskom i na svim živim jezicima. Treba spomenuti da su u svim europskim književnostima na narodnim jezicima gotovo svi prvi zapisi uglavnom hagiografskoga karaktera.²²

²² O toj problematici za starije razdoblje v. Eduard HERCIGONJA, *Srednjovjekovna književnost*, Povijest hrvatske književnosti, Liber-Mladost, Zagreb 1975, knj. 2, posebno poglavlje

Pisci su često sastavljali živote svetaca prema kalendaru za cijelu godinu, ali su birali i po nekim drugim kriterijima određene skupine svetaca (npr. mučenike, biskupe, djevice, ili nacionalne i regionalne svece), ili su opširnije pisali samo o jednome svecu. Sve se to može pratiti, kako je rečeno, i na latinskom i na drugim europskim jezicima, pa i na hrvatskom. Od starijih djela na latinskom jeziku trebalo bi spomenuti C. Baroniusa (*Annales ecclesiastici*, 1588.-1607., 12 svezaka) i Bolandiste (*Acta sanctorum*, 1643.-1770).²³ Od hrvatskih pisaca jedan od prvih je Faust Vrančić (*Život nekoliko izabranih divic*, Rim 1606.),²⁴ zatim Bartol Kašić (*Perivoj od djevstva ili životi od divic*, Venecija 1628.), Franjo Glavinić (*Cvit od svetih...*, Venecija 1628. i još dva izdanja) te nešto kasnije Hilarion Gašparotti (*Cvet svetih*, 1750.-1761. u 4 sveska) i drugi.

Svakako iz rodoljubnih razloga, ali i religioznih, Vitezović se prihvatio i hrvatske hagiografske tematike. O tome je ostavio *tri djela* na latinskom jeziku, od kojih su *dva objavljena*, a *treće je ostalo u rukopisu*:

1. *Vita et martyrium B. Vladimiri...*, Zagreb 1705.

2. *Natales D. Ladislavo...*, Zagreb 1704.

3. *Indigetes Illyricani sive vitae sanctorum Illyrici*, rukopis, pp. 237, nastao oko 1706.²⁵ Ovdje ćemo ih ukratko prikazati.

1. Zanimljivo je da se Vitezović prihvatio opisa života i mučeništva sv. Vladimira (*Vita et martyrium B. Vladimiri...*), za koga veli u samome naslovu knjižice da je hrvatski kralj. Ističe da je njegovo vrelo pouzdano, a to je stari hrvatski zapis o slavnim slavenskim kraljevima što ga je napisao Pop Dukljanin, koji svjedoči da su se na grobu sv. kralja događala čudesa.

Pisac se drži teksta Popa Dukljanina i veli da je Vladimir živio u IX. st. i da je kao mladić bio okrunjen za kralja. U to doba u Bugarskoj se proglasio carem Samuel, zaratio se s Vladimirom, zarobio ga i konačno mu dao svoju kćer Kosaru za ženu. Nakon Samuelove smrti naslijedio ga je sin Radomir, koga je

"Na vrelima staroslavenske baštine" i "Na obzorju pune zrelosti"; usp. Pet stoljeća hrvatske književnosti, knj. 1, *Hrvatska književnost srednjega vijeka*, Zagreb 1969, posebno: *Biblijski i liturgijski tekstovi* (str. 109-127), *Apokrifi* (129-183), *Svetačke legende* (243-288), gdje su navedeni osnovni podaci i izbor iz pojedinih djela.

²³ Od novijih djela najvažnije je *Bibliotheca sanctorum*, izd. Istituto Giovanni XXIII (Lateransko sveučilište), Rim 1962.-1970. u 13 svezaka. Bogato ilustrirano.

²⁴ Vrančić u predgovoru veli da je djelo napisao prije 20 godina. Gradska knjižnica "J. Šižgorić" u Šibeniku objavila je ponovljeno izdanje i transkripciju s nekoliko popratnih priloga: Faust VRANČIĆ, *Život nekoliko izabranih divic*, Šibenik 1995, 120+194.

²⁵ Usp. V. KLAJČIĆ, Nav. dj., 207-209; *Izložba djela ...*, 23, br. 49.

ubio Vladislav da bi postao kraljem. On se riješio i Vladimira, koga su njegovi vojnici ubili na izlazu iz crkve u kojoj su ga i pokopali (str. 12).

Odmah su se na Vladimirovu grobu počela događati čudesa i na taj je način Bog proslavio svoga slugu. Nakon tih znamenja Vladislav je dopustio da se Vladimirovo tijelo dolično sahrani u Krajini. Uskoro je ubojicu stigla kazna, a tijelo sv. Vladimira neraspadnuto narod je štovao i na njegov grob hodočastio. Kraljica Kosara postade redovnica, sveto življaše i nakon smrti bi pokopana uza svoga muža (14). Na kraju je pjesnik dodao pjesmu u čast sv. Vladimira i himan s molitvom (14-16).

Pisac je u posveti kanoniku P. A. Češkoviću napisao da su dva razloga zbog kojih je napisao ovo djelo - prvi, jer narod u Bijeloj Hrvatskoj ne poznaje život sv. Vladimira, kralja Crvene Hrvatske, a drugi da oživi uspomenu na svetoga Kralja u njegovu narodu, da bi ga svi štovali kao što ga slavi Istočna crkva ("Graeca Ecclesia annua festivitate concelebrat").²⁶

2. Drugo je Vitezovićevo hagiografsko djelo *Natales D. Ladislavo R. Slavinae apostolo restituti...*, Zagreb 1704, pp. 49.²⁷ Pisac se prihvatio vrlo nezahvalna posla. Htio je, naime, dokazati da sv. Ladislav, hrvatsko-ugarski kralj i osnivač zagrebačke biskupije, nije bio iz roda Arpadovića, nego da je iz hrvatske velikaške obitelji. Čak mu je našao i mjesto rođenja (Gorica ili Steničnjak) i za svoju tvrdnju naveo 19 dokaza!

Da bi dokazao svoju tvrdnju, upotrijebio je brojne izvore i literaturu, pobijao mađarske pisce i stvorio je nevjerojatne kombinacije te neke ugarske kraljeve rodbinski povezao s hrvatskima (sv. Stjepan, Geza, Bela i dr. te Petar Krešimir, Zvonimir i dr.).

Napokon "tješi" Mađare da nije ništa neobična činjenica što im je Hrvat bio kraljem kad su imali kraljeve iz Italije i Austrije.

Iako se današnja povijest i hagiografija ne bave tim pitanjem jer ga drže riješenim, ipak se treba diviti Vitezoviću što je uložio puno truda u proučavanje

²⁶ Zanimljivo da 50-ak godina kasnije fra Andrija Kačić Miošić u *Razgovoru ugodnomu* donosi prozni tekst i pjesmu (151 stih) o sv. Vladimiru. Usp. *Djela Andrije Kačića Miošića*, Stari pisci hrvatski, knj. 27, HAZU, Zagreb 1942, knj. prva, 152-157. Kačić je vjerojatno imao Vitezovićevu knjižicu o sv. Vladimiru. A da je inače dobro poznao Vitezovićeva djela i da se njima služio najbolji je dokaz što ga sam navodi kao izvor: "Upisani gori događaji, koje sam izvadio iz knjiga Pavla Vitezovića...", Nav. dj., 188. U *Korabljici* ga često navodi, npr. str. 12, 13, 14, 19, 29, 75, 81, 83, 86, 88, 89 i dalje, usp. Akademijino izdanje, navedene stranice. Kačić je naveo i "broj od svetih naroda slovinskoga" i u *Razgovoru ugodnom* (120-126) i u *Korabljici* (245-251). U jednome i drugome djelu tekst je gotovo isti, a u samom naslovu ističe da je to preuzeo od J. Bedekovića, pavlina.

²⁷ *Izložba djela...*, 21, br. 42; V. KLAIĆ, Nav. dj., 191-192.

toga pitanja i što je mislio, da ga je riješio. Svakako je u duši nosio silnu želju da i na tom primjeru dokaže kako je Hrvatska davala i svece i kraljeve koje kršćanska Europa štuje. Pisac sv. Ladislava naziva "apostolom Slavonije", a svoj spis završava himnom sv. Ladislavu i njegovoj domovini.

3. Da se Vitezović nije samo slučajno pozabavio sv. Vladimirom i sv. Ladislavom, dokazuje njegov rukopis *Indigetes Illyricani sive vitae sanctorum Illyrici*, pp. 237, nastao oko 1706. god. a čuva se u Nacionalnoj i sveučilišnoj biblioteci u Zagrebu.²⁸

Iako u ovom članku ne obrađujem rukopise, ipak na taj rukopis treba svratiti pozornost jer je to najveće djelo iz hrvatske hagiografije što ga je pisac napisao, ali ga na žalost nije završio ni objavio. Međutim, i takvo kakvo je sačuvano u rukopisu, svjedoči da hagiografija za njega nije bila tek mala književna zabava, nego da joj je želio pristupiti ozbiljnije, da se tom tematikom dulje, iako povremeno, bavio i da mu je na srcu bila manje opća a više hrvatska hagiografija.

Ovdje ćemo prikazati djelo prema V. Klaiću²⁹ uz neke manje napomene i razjašnjenja.

Vitezović je zamislio veliko djelo o svecima koji su rođeni, ili su živjeli, ili podnijeli mučeništvo u Iliriku. Tako je zabilježio život 121 sveca, a poredao ih je prema kalendaru Katoličke crkve. Na prvome se mjestu nalazi sv. Tito, biskup, učenik sv. Pavla.³⁰ Tu su od starijih svetaca: sv. Ivan Krstitelj, jer mu se relikvija (kažiprst) čuva u zagrebačkoj katedrali, zatim sv. srijemski mučenici, sv. Jeronim, sv. Kvirin Sisački i drugi. Iz kasnijega su doba: sv. Ćiril i Metod, sv. Ivan, sin hrvatskoga kralja Gostumila, sv. Stjepan, sv. Ladislav i sv. Emerik, ugarski (i hrvatski) kraljevi, sv. Vjenceslav, češki knez, i drugi.

Pisac je prikupljao podatke iz djela raznih ondašnjih hagiografa. Već je Klaić zapazio da je samo manji broj životopisa Vitezović pisao sam svojom

²⁸ *Izložba djela...*, 23, br. 49.

²⁹ Nav. dj., 207-209.

³⁰ Osnovne podatke o sv. Titu pruža sv. Pavao u svojim poslanicama. Rođen je u poganskoj grčkoj obitelji. Krstio ga je sv. Pavao i otada je Pavlov učenik i suradnik. Bio je na saboru u Jeruzalemu i na 3. misijskom putovanju sa sv. Pavlom. Dva je puta kao Pavlov poslanik išao u Korint. Nakon 63. god. Pavao ga je imenovao za biskupa na Kreti. Neko je vrijeme bio i misionar u Dalmaciji (usp. 2 Tim 4, 10). Baš zato ga je pisac i ubrojio među "ilirske", tj. naše svece. Sv. Pavao mu je uputio Poslanicu, u kojoj mu daje upute za pastoralni rad. Ta je Poslanica sastavni dio Novoga zavjeta (usp. *Bibliotheca sanctorum*, Rim 1969, sv. 12, 203-205). Nakon liturgijske reforme 1969. god. blagdan mu se slavi zajedno sa sv. Timotejem, drugim Pavlovim učenikom, 26. siječnja (Usp. *Calendarium Romanum... instauratum...*, Typis Polyglottis Vaticanis 1969, 22 i 86).

rukom, a ostalo je pisao neki pisar.³¹ Naknadno je pisac svoje djelo dotjerivao, bilo umetanjem novih svetaca, bilo dodavanjem novih podataka već napisanim životopisima. Iz tih naknadnih umetaka jasno je da nije u početku svoga rada poznavao djelo Ivana Tomka Mrnavića,³² pa je kasnije, npr. na str. 59, dodao bilješku da treba za dan 31. svibnja o sv. Marcijanu uzeti tekst iz Mrnavićeva djela, kako je to već Klaić upozorio.³³ Vitezović navodi i neke spise kojima se koristio (npr. I. L. Schoenlebena), a u bilješkama je predvidio da bi trebalo uvrstiti i svece koje štuje Istočna crkva, među kojima spominje i neke srpske vladare.

Kao što se vidi, proučavajući hrvatsku kulturnu i političku povijest, Vitezović nije mogao zaobići ni hrvatske hagiografije. Uz rad na dva manja tiskana djela radio je i na većemu, koje nije dovršeno ni tiskano. Njemu je i hagiografija bila još jedno područje koje će domaćima i strancima pokazati da hrvatski narod i na području kršćanske svetosti može stati uz bok drugih kršćanskih naroda.

Zaključne napomene

Nakon kratkoga pogleda u neka Vitezovićeva djela pisana latinskim jezikom potrebno je upozoriti na neka pitanja da bi se lakše moglo shvatiti kako je i zašto naš pisac pisao svoja djela. U prvom redu treba naglasiti da je pisao latinskim jezikom jer je htio da problematiku o kojoj je pisao upoznaju ne samo domaći ljudi nego još više stranci, i to u prvom redu Carski dvor u Beču. Zato neka svoja djela i posvećuje istaknutim ljudima (npr. *Croatia rediviva* caru Leopoldu). Napisao je i nekoliko promemorija ili memoranduma s vrlo aktualnim političkim pitanjima (npr. razgraničenje prije Karlovačkoga mira) također na latinskom jeziku. Uostalom, latinski u njegovo doba nije bio samo jezik Katoličke crkve nego i diplomacije i kulture uopće.

Vitezović je latinski naučio još kao mladić u Zagrebu, na Starom gradu, u isusovačkoj gimnaziji, a jedan od učitelja bio mu je i poznati o. Juraj Habelić. Jezik mu je lagan i pravilan, a uzori su mu bili Ciceron, Ovidije i Vergilije.

Jedni vele da je naš pjesnik napisao nekoliko stotina³⁴ a drugi čak nekoliko tisuća stihova.³⁵ To je drugo točno. Iako Kombol kaže da mu je poezija

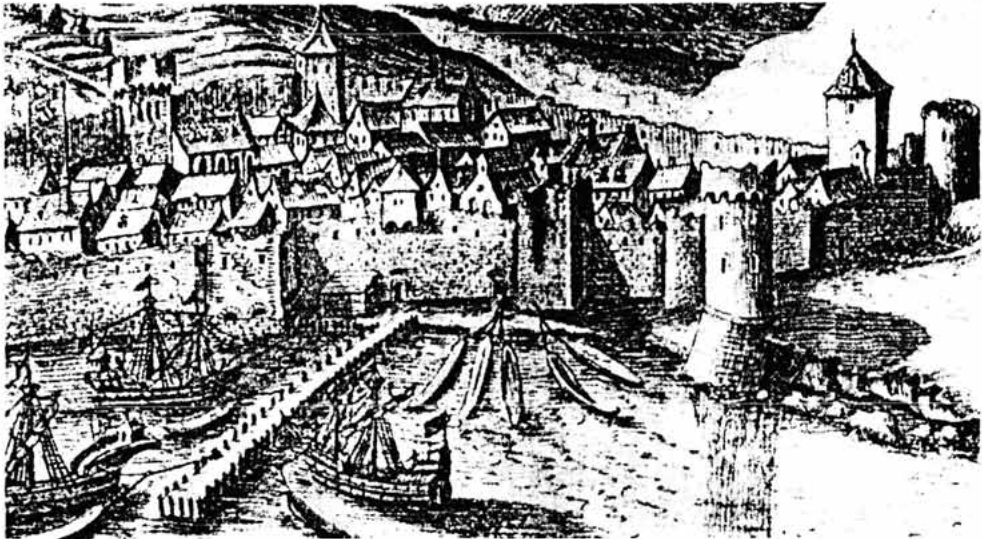
³¹ Usp. Nav. dj., 208.

³² *Regiae sanctitatis Illyricanae foecunditas a Joanne Tomco Marnavitio Bosnensi edita Romae 1630, 26+296* (usp. Š. JURIĆ, *Iugoslaviae scriptores Latini recentioris aetatis*, Zagreb 1968, pars I, tom. I, fasc. 2, str. 376, br. 2195).

³³ Nav. dj., 208.

³⁴ M. KOMBOL, Nav. dj., 267.

³⁵ V. GORTAN, Nav. dj., 129.

Sl. 1. Načrt Senja (detalj) u izvyješću M. Stiera 1660.

versifikatorska retorika, da je elokvencija bez nadahnuća i da mu je stih često težak,³⁶ V. Gortan veli da mu poezija u prosjeku doista nije velikoga dometa, ali da ipak ima iskrenih lirskih zanosa, osobito u poeziji rodoljubnoga sadržaja.³⁷ No, tu je potrebno upozoriti da Vitezović nije pisao u dokolici, brižno dotjerujući svoje izraze i stihove, nego je često morao raditi brzo, više pazeći na sadržaj nego na izraz - prema onoj Katonovoj: "Rem tene, verba sequentur" - pa tako sam priznaje u predgovoru *Plorantis Croatiae* da nije stihove dotjerivao ("inculto veru"), a pravi je razlog tome što nije za to imao vremena ("angustia temporis").

Inače je pisao uglavnom u heksametrima i elegijskim distisima, ali ima i drugih mjera i stopa. Treba upozoriti da je vrlo dobro poznao antičku mitologiju i da ju je u svojim djelima obilno koristio. Tako uz poznata božanstva spominje i manje poznata, npr. nimfe šumskih dolina ("Nepaeae"), ili na kraju *Plorantis Croatiae* svoju molitvu počinje kao da je antički pjesnik: "O Dii! O Patres!"

Valja upozoriti da se naš pisac u svojim hrvatskim djelima dosta bavio i grafijskim i pravopisnim pitanjima, pa je kao jedan od prvih postavio načelo da svaki glas treba imati svoj znak. U latinskom jeziku nije bilo tih problema, jer su

³⁶ M. KOMBOL, Nav. dj., 268.

³⁷ V. GORTAN, Isto mj.

Sl. 2. Grad Senj godine 1687. po I. V. Valvasoru

bili davno riješeni, ali se Vitezović ipak pozabavio tim pitanjima. Tako u djelu *Plorantis Croatiae* u predgovoru "dobrohotnom čitatelju" raspravlja o tim pitanjima i predlaže rješenja. To se posebno odnosi na pisanje hrvatskih osobnih imena i prezimena te zemljopisnih naziva.³⁸

U anagramima i drugim prigodnim pjesmama sadržaj je već unaprijed određen - hvali pojedine osobe, svjetovne i crkvene dostojanstvenike: careve i kraljeve, knezove i časnike, biskupe i kanonike, kao i brojne prijatelje. Redovito ističe njihove zasluge ili zasluge njihovih pređa, često čestita, ili predlaže, a vrlo često i moli da mu pomognu u ostvarivanju njegovih pothvata.

No, u povijesnim djelima vrlo ozbiljno nastoji pisati oslanjajući se na prava vrela i vjerodostojne pisce, iako u svome pankroatizmu i kroatocentričnoj koncepciji svijeta³⁹ često manje pazi na povijesnu stvarnost i razum a više ga zanosi vatreno srce rodoljuba. Uza sve nedostatke, uistinu se može reći da je glavna tematika njegovih djela na temelju povijesnih dokaza i suvremene stvarnosti dokazati što je Hrvatska, kolika je i kakva nekada bila i kolika bi

³⁸ Usp. *Plorantis Croatiae*, Lectori benevolo (predgovor), v. prijevod V. Gortana u M. MOGUŠ, Nav. dj., 74-74. Usporedi i *Bosna captiva*, Glossarium (posebno vlastita imena).

³⁹ I. FRANGEŠ, Nav. dj., 10.

trebala biti, kako bi je trebalo pod austrijskom carskom krunom ponovno ujediniti i privesti staroj slavi. Dakle, s pravom se može reći da sam Vitezović nije sebe držao u prvom redu pjesnikom ili književnikom, nego su mu i pjesma i proza samo bili sredstvo da čitatelju pruži povijesnu istinu u domovini Hrvatskoj. A veliko znanje povijesti, pomoćnih povijesnih znanosti (kako bi se to danas reklo), zatim filologije i jezika uopće učinili su da su njegovi radovi ozbiljno pisani, iako na žalost najveće i najvažnije ili nikada nije završio, ili nije za života uspio objaviti. Među takva djela spadaju *De aris et focis Illyriorum* s jedne strane, ili s druge *Rječnik* i *Banologija*.

"Temeljni je pokretač Vitezovićevih stihova, izuzevši različite prigodnice, *rodoljublje*, i u tom je on prethodnik mnogih naših rodoljubnih pjesnika iz XIX. st. s njihovim jadikovkama zbog naše nesretne prošlosti."⁴⁰ Trebalo bi se složiti s tom Kombolovom tvrdnjom.

Iako bi mu se moglo prigovoriti da u njegovim djelima, posebno pjesmama, ima i isticanja sebe i samohvale, ali i boli i gorčine zbog svega što je u životu pretrpio, ipak mu treba priznati da je bio *izvanredan rodoljub* i s pravom bi se moglo reći nemini secundus. Nije, naime, u životu postigao neke osobite uspjehe - u obitelji nije bio sretan, u vojničkoj i političkoj karijeri nije visoko dopro, zatim treba spomenuti nesretan ishod s pravom na nasljedstvo grofa Ivanovića, požar u Državnoj tiskari za koju je živio i radio kao da je njegova. Sve ga je to duboko u duši boljelo i onemogućavalo mu da se potpuno posveti svojim radovima u korist Domovine. Trebalo bi se složiti s I. Frangešom, koji veli da je Vitezović činio što je mogao u tim nevjerojatno teškim prilikama. Njegov svijet u kojemu je živio zove se Croatia, tota Croatia...⁴¹

Stoga, iako nije vidio ni uživao plodove svoga rada i svoje velike ljubavi prema Domovini, ipak je ostavio dubok trag u hrvatskoj kulturi i politici. Budio je nacionalnu svijest i na određeni način pripremao Hrvatski narodni preporod. I Ljudevit Gaj i drugi preporoditelji u njegovim djelima nalazili su uporište, nadahnuće i usmjerenje za svoj rad. A da je utjecao na svoje vrijeme, vidi se iz već navedenih podataka koliko ga je citirao fra Andrija Kačić u svojim djelima.⁴²

Idejnom postavkom svoga djela *Croatia rediviva* Vitezović postaje "prvi moderni ideolog hrvatske politike"⁴³ i na njegovim koncepcijama gradit će se

⁴⁰ M. KOMBOL, Nav. dj., 268.

⁴¹ I. FRANGEŠ, Isto mj.

⁴² V. bilj. 26.

⁴³ Josip HORVAT, Kultura Hrvata kroz 1000 godina, Globus, Zagreb 1980, sv. I, 327.

svi budući hrvatski politički programi. On, naime, prvi predlaže rješenja ne samo hrvatskih nego i europskih pitanja, konkretno rješavanje kasnije nazvanoga "balkanskog pitanja". I Križanić, i Zrinski i Frankopan, i Vitezović bili su na istoj crti razmišljanja - jedan narod, s jednim jezikom, podijeljen na tri međusobno neprijateljske sile (Beč, Mleci, Carigrad) ima pravo živjeti zajedno, živjeti svoj život, stvarati kulturno i političko zajedništvo, o čemu ovisi i opstanak samoga narodnog bića. No, Beč nije imao političkoga sluha za to. Stoga Zrinski i Frankopan tragično završavaju u Bečkom Novom Mjestu, Križanić u vojski Jana Sobjeskoga pod Bečom, a Vitezović je kao prognanik iz svoje domovine i krajni siromah morao tražiti posljednji počinak na jednome od bečkih groblja.⁴⁴

Uza sve neuspjehe za života, Vitezović je svojim djelom postao znak i svjetionik. Tek je naš naraštaj - tri stoljeća poslije - svjedokom da su njegovi nedosanjani snovi ipak - uz potrebne korekture - postali stvarnost. Croatia je rediviva, ali ova naša Croatia nema ništa s Leopoldom ("Leopoldo regnente"), nego je samostalna, slobodna, demokratska i ravnopravna ne samo državama Europe, nego i cijeloga svijeta, članica UN. Danas se ostvarilo ono što je Vitezović, razočaran poslije Karlovačkoga mira, zapisao u svojoj molitvi na kraju *Plorantis Croatiae*:

"O bogovi, oci naši, milostivo obratite svoje lice na svoj narod i na svoju Hrvatsku! Molim vas, budite mi na pomoć i omogućite mi mir. Darujte mi bolju sudbinu: čilu snagu duše i tijela. Dobrostito mi nadahnite dobre misli. Pretvorite moju žalost u veselje i radost, da vam kličući izričem zahvalnost i da vas nikada ne prestanem hvaliti!"

Prevo Hrvatini Jurišić

(*Hrvatski latinisti*, II, ..., 144).

Tri prijedloga

Iako je o P. R. Vitezoviću i njegovim djelima pisano, pa i na druge načine obilježen spomen na njega, ipak se slobodno može reći da još nije učinjeno sve što je trebalo učiniti i da mu nije iskazano priznanje koje zaslužuje. Stoga sam slobodan iznijeti tri prijedloga i nadam se da postoje sve pretpostavke da se oni ostvare. Uvjeren sam da bi to pomoglo da Vitezović dobije ono priznanje koje zaslužuje i ono mjesto u našoj političkoj i kulturnoj prošlosti koje mu pripada. Dakle, treba:

1. *organizirati znanstveni skup* o životu i djelima Pavla Rittera Vitezovića, na kojem bi se vrednovalo njegovo političko, znanstveno, književno

⁴⁴ Usp. Isto mj.

i uopće kulturno djelovanje i njegov utjecaj na kasnije naraštaje; simpozij bi se mogao održati 2000. godine u prigodi 300. obljetnice tiskanja djela *Croatia rediviva*, ili 2002. god. u prigodi 350. obljetnice njegova rođenja;

2. objaviti njegova rukopisna djela, prevesti na hrvatski njegova latinska djela, tiskati u zajedničkom izdanju sva dosada objavljena i neobjavljena djela, odnosno objaviti *njegova opera omnia*;

3. raspisati natječaj za njegov *spomenik* i postaviti ga u njegovu rodnom gradu Senju i u našoj metropoli Zagrebu, u kojemu je dugo živio i radio.

PAVAO VITEZOVIĆ ALS LATINIST (Rückblick auf einige lateinische Werke Vitezović's)

Z u s a m m e n f a s s u n g

Pavao Ritter Vitezović (†1713), Historiker und Dichter, war ein fruchtbarer Verfasser auf Kroatisch und Latein. Er veröffentlichte über 20, meistens kleinere, Werke auf Latein, und in Handschrift liess er etwa ein Dutzend Werke. Der Autor bearbeitet hier vier Vitezović's Werke aus kroatischer historischer Problematik (*Croatia rediviva*, *Stemmatographia*, *Plorantis Croatiae*, *Bosna captiva*) und drei aus kroatischer Hagiographie (*Vita B. Vladimiri*, *Natales d. Ladislavo* und *Indigetes Illyricani*).

Als Mitglied des Ausschusses zur Abgrenzung zwischen dem österreichischen Kaiserreich und der Türkei war er davon enttäuscht, dass der Kaiser Leopold den grossen Teil der kroatischen Länder den Türken überlassen hat. Deswegen schrieb er Denkschriften (Memoranda) und veröffentlichte, neben andere Werke, ein spezielles Werk über kroatisches Königreich, Volk und Sprache. Stark betonte er die Einheit des kroatischen Volkes und (die) der Sprache und das Recht auf die Vereinigung aller kroatischen Länder. Nach diesem Ziel strebend, schrieb er nicht nur über historische und politische Fragen, sondern er hat auch einige Werke über kroatische Hagiographie aufgeschrieben.

Mit seinen Werken und seiner prophetischen Vision wurde Vitezović zum ersten modernen Ideologen der kroatischen Politik und zum Vorläufer der kroatischen nationalen Wiedergeburt. Das sind die Leitgedanken in Vitezović's sieben Werken, über welche der Autor in diesem Artikel berichtet.

Am Ende schlägt der Autor vor, man sollte ein Symposium zum Leben und Wirken P. Vitezović's abhalten, seine opera omnia veröffentlichen, ein Denkmal in seiner Geburtsstadt Senj und eines in der Hauptstadt Zagreb errichten.

Zusammenfassung übersetzt von K. Bašić